

Panteia
Research to Progress

Research voor Beleid | EIM | NEA | IOO | Stratus | IPM

Global Entrepreneurship Monitor Nederland 2020

Nationaal Rapport

Dit onderzoek is gefinancierd door het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat.

Jan de Kok; Paul van der Zeijden; Jacqueline Snijders

Zoetermeer, 16 november 2021

De verantwoordelijkheid voor de inhoud berust bij Panteia. Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld. Vermenigvuldigen en/of openbaarmaking in welke vorm ook, alsmede opslag in een retrieval system, is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van Panteia. Panteia aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

The responsibility for the contents of this report lies with Panteia. Quoting numbers or text in papers, essays and books is permitted only when the source is clearly mentioned. No part of this publication may be copied and/or published in any form or by any means, or stored in a retrieval system, without the prior written permission of Panteia. Panteia does not accept responsibility for printing errors and/or other imperfections.

Inhoudsopgave

Infographic	5
1 Inleiding	7
1.1 Wat is ondernemerschap?	7
1.2 Opzet van de rapportage	9
2 Potentieel ondernemerschap en ondernemerschapsintentie	11
2.1 Potentieel ondernemerschap	11
2.2 Ondernemerschapsintenties	12
3 Ondernemerschap in 2020	15
3.1 Total early-stage Entrepreneurial Activity	15
3.2 Gevestigde ondernemers	19
3.3 Intrapreneurship	20
3.4 Beëindiging van ondernemerschap	22
4 Ondernemerschap-ecosysteem in Nederland	25
4.1 Ecosysteem	25
4.2 Belemmerende en bevorderende aspecten voor ondernemerschap	26
4.3 Aanbevelingen ter verbetering ondernemersactiviteiten	27
5 Coronapandemie en ondernemerschap in 2020	29
5.1 Starten en beëindigen van een bedrijf in (het begin van) de coronapandemie	29
5.2 Beginnende ondernemers in (het begin van) de coronapandemie	30
5.3 Eigenaars/managers van een jong bedrijf in (het begin van) de coronapandemie	31
5.4 Gevestigde ondernemers in (het begin van) de coronapandemie	31
5.5 Oordeel experts	32
5.6 Effectiviteit van overheidsbeleid	33
Bijlagen	35
Bijlage 1 De Global Entrepreneurship Monitor (GEM)	35

Infographic

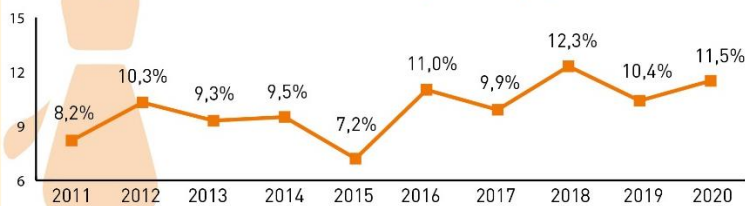
GLOBAL ENTREPRENEURSHIP MONITOR NEDERLAND (GEM)

2020

Data verzameld in juni/juli 2020

Total early-stage Entrepreneurial Activity (TEA)*

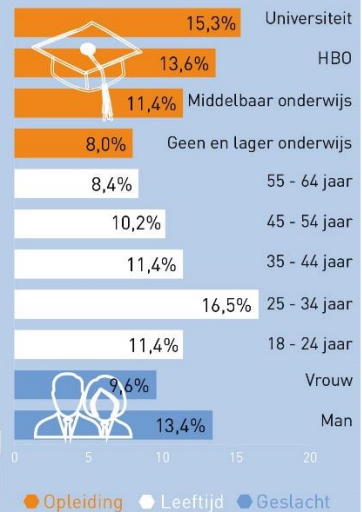
In procenten van de volwassen bevolking van 18-64 jaar, 2011-2020

*Bij Total early-stage Entrepreneurial Activity (TEA) gaat het om beginnende ondernemers (individuen die stappen ondernemen om een bedrijf te starten) en eigenaars/managers van een jong bedrijf (< 3,5 jaar)

TEA naar opleiding

In procenten van de volwassen bevolking van 18-64 jaar, 2020, naar geslacht, leeftijd en opleiding

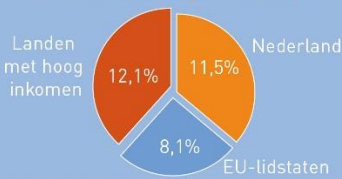
Stoppers (in de voorgaande 12 maanden)

In procenten van de volwassen bevolking van 18-64 jaar

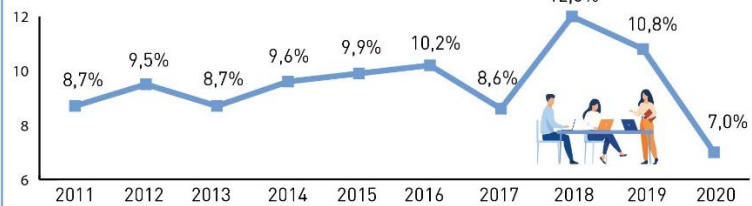
TEA

In procenten van de volwassen bevolking van 18-64 jaar, internationaal vergeleken, 2020

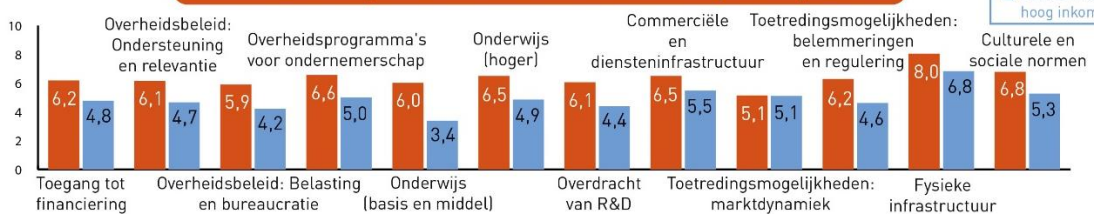

Gevestigde ondernemers

In procenten van de volwassen bevolking van 18-64 jaar, 2011-2020

Gemiddelde (expert)scores ondernemerschap-ecosysteem

1 Inleiding

De Global Entrepreneurship Monitor (GEM) is een onderzoeksprogramma dat jaarlijks wordt uitgevoerd om internationaal vergelijkbare gegevens te verzamelen over ondernemerschap. In 2020 deden 45 landen mee en GEM is daarmee het grootste internationale onderzoek naar ondernemerschap ter wereld. Dankzij GEM is het mogelijk om het niveau en de kenmerken van ondernemerschapsactiviteiten en de ondernemerschapsecosystemen voor alle deelnemende landen onderling te vergelijken. Omdat GEM al sinds het begin van deze eeuw bestaat, is het ook mogelijk om vergelijkingen over de tijd te maken. Dit geldt zeker ook voor Nederland, dat in 2020 voor de twintigste keer aan de GEM deelnam.

Voor de GEM wordt jaarlijks een tweetal enquêtes gehouden, namelijk de Adult Population Survey (APS) en de National Expert Survey (NES). De APS is een enquête onder de volwassen bevolking gericht op het verzamelen van gegevens over ondernemersactiviteit, ondernemersattitudes en ondernemersaspiraties binnen een economie. De NES is een enquête onder nationale experts gericht op het verzamelen van oordelen over de randvoorwaarden voor ondernemerschap in een land (het ondernemerschap-ecosysteem). In bijlage 1 wordt nader ingegaan op beide enquêtes.

Panteia brengt jaarlijks een rapportage uit met de belangrijkste resultaten voor Nederland.¹ Dit rapport gaat in op de resultaten over 2020, een bijzonder jaar vanwege de coronapandemie. De coronapandemie werkt door in vrijwel alle aspecten van de samenleving, dus ook in ondernemerschap. In het onderzoek over 2020 zijn daarom ook vragen gesteld over het effect van de coronapandemie.

De enquêtes in Nederland zijn uitgevoerd in juni-juli 2020, dus in de eerste maanden na de start van de pandemie in Nederland. De resultaten van de 2021-meting worden in 2022 gepresenteerd.

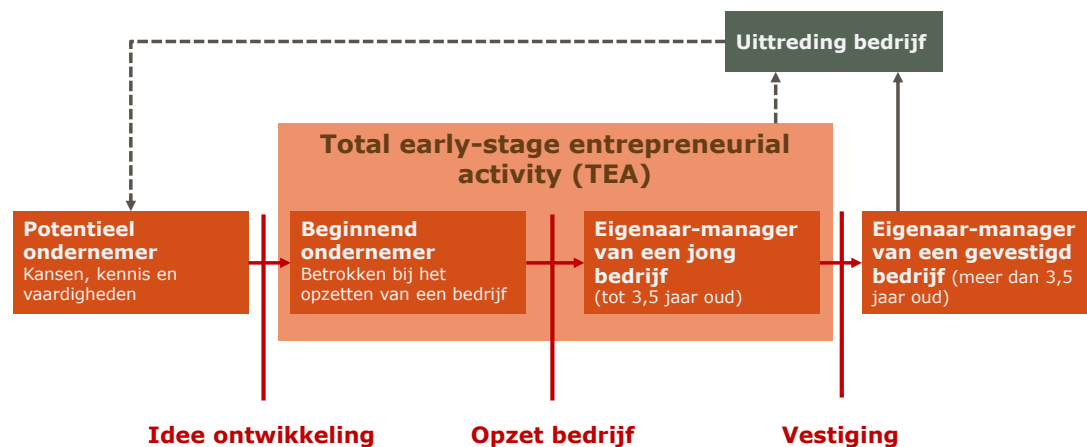
1.1 Wat is ondernemerschap?

GEM benadert ondernemerschap als een proces, waarbij stappen worden doorlopen vanaf de eerste ideeën voor het starten van een bedrijf tot de ontwikkeling tot een gevestigd bedrijf. Het ondernemerschapsproces is schematisch weergegeven in figuur 1.

¹ Het GEM consortium brengt jaarlijks een overkoepelend en internationaal vergelijkend rapport uit, het Global Report (<https://gemconsortium.org/report>).

figuur 1 Het ondernemerschapproces

Bron: Panteia op basis van Global Entrepreneurship Monitor: 2020/21 Global Report (GEM, 2020).

In het ondernemerschapproces worden de volgende fasen onderscheiden:

- *Potentieel ondernemers*: individuen die nog geen stappen hebben ondernomen om een bedrijf te starten, maar wel de overtuiging en capaciteiten hebben om een bedrijf te starten. Individuen worden als potentiële ondernemers beschouwd als ze denken dat ze over de kennis en vaardigheden beschikken om een bedrijf te starten en als ze kansen zien om een bedrijf op te zetten in het gebied waarin ze wonen. Bovendien moeten ze niet bang zijn voor zakelijke mislukkingen. Potentieel ondernemerschap wordt gevolgd door ondernemersintentie: individuen die daadwerkelijk intenties hebben om - alleen of samen met andere individuen - binnen de komende drie jaar een nieuw bedrijf te starten.
- *Total early-stage entrepreneurial activity (TEA)*: Dit is de belangrijkste maatstaf van de GEM. TEA bestaat uit:
 - *Beginnende ondernemers*: volwassen personen (18-64 jaar) die proberen een nieuw bedrijf te starten en die verwachten ten minste een deel van dit nieuwe bedrijf te bezitten, en waarbij nog geen salarissen, lonen of andere betalingen aan de eigenaren zijn gedaan gedurende meer dan drie maanden.
 - *Eigenaars/managers van een jong bedrijf*: volwassen personen (18-64 jaar) die een nieuw, bestaand bedrijf bezitten en beheren, waarbij tussen de 3 en 42 maanden (3,5 jaar) salarissen, lonen of andere betalingen aan de eigenaren zijn betaald.
- *Gevestigde ondernemers*: de cyclus zet zich voort met gevestigde ondernemers, die minimaal 42 maanden eigenaar-manager van een bedrijf zijn.
- *Het bedrijf verlaten (uittreding)*: elke ondernemer kan op een bepaald moment besluiten om te stoppen als ondernemer met een bedrijf. Dat kan door de onderneming te beëindigen of door (zijn of haar belang in) de onderneming te verkopen.

Tot ondernemers behoren ook zzp-ers.

Ten slotte is er nog een vorm van ondernemerschap die niet in figuur 1 is weergegeven. Dat betreft ondernemersactiviteiten van werknemers, zoals het ontwikkelen of lanceren van nieuwe goederen of diensten, of het opzetten van een nieuwe bedrijfseenheid, een nieuwe vestiging of dochteronderneming (intrapreneurship).

1.2 Opzet van de rapportage

In de volgende twee hoofdstukken volgen we het ondernemersproces zoals hiervoor is weergegeven. In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op potentiële ondernemers en op ondernemerschapsintenties. Hoofdstuk 3 gaat over verschillende indicatoren van ondernemerschap, zoals Total early-stage entrepreneurial activity (TEA), gevestigd ondernemerschap, intrapreneurship en beëindiging van ondernemerschap. Hoofdstuk 4 behandelt het ondernemerschap-ecosysteem in Nederland en hoe experts aankijken tegen belemmerende en bevorderende aspecten voor ondernemerschap en aanbevelingen ter verbetering van ondernemersactiviteiten. Het laatste hoofdstuk bespreekt ondernemerschap tijdens de coronapandemie in 2020. Wat is de impact van de pandemie op ondernemerschap en hoe effectief is het overheidsbeleid gericht op het bestrijden of beperken van effecten van de coronapandemie op ondernemerschap.

Waar relevant wordt Nederland vergeleken met de gemiddelde scores van:

- de deelnemende EU-lidstaten: Cyprus, Duitsland, Griekenland, Italië, Kroatië, Letland, Luxemburg, Nederland, Oostenrijk, Polen, Slovenië, Slowakije, Spanje en Zweden.
- de deelnemende landen met hoog inkomen: Canada (Alleen APS), Chili, Cyprus, Duitsland, Griekenland, Israël, Italië, Koeweit, Kroatië, Letland, Luxemburg, Nederland, Noorwegen, Oman, Oostenrijk, Panama, Polen, Puerto Rico (Alleen NES), Qatar, Saoedi-Arabië, Slovenië, Slowakije, Spanje, Taiwan, Uruguay, Verenigde Arabische Emiraten, Verenigd Koninkrijk, Verenigde Staten, Zuid-Korea, Zweden en Zwitserland.²

Bij de internationale vergelijking is enige voorzichtigheid geboden, omdat de enquêtes in verschillende andere landen pas in het najaar van 2020 zijn uitgevoerd, ofwel in een andere fase van de coronapandemie.

² Zie bijlage 1 voor alle deelnemende landen.

2 Potentieel ondernemerschap en ondernemerschapsintentie

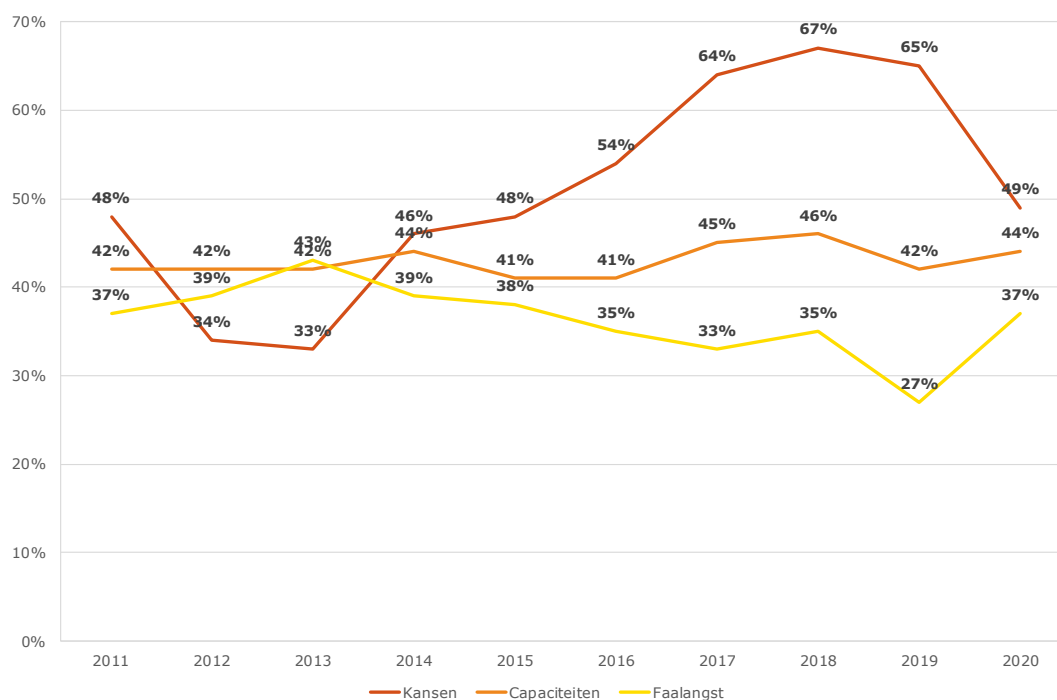
2.1 Potentieel ondernemerschap

Individueen worden als potentiële ondernemers beschouwd als ze kansen zien om een bedrijf op te zetten in het gebied waarin ze wonen, als ze denken dat ze over de kennis en vaardigheden beschikken om een bedrijf te starten en als ze niet bang zijn voor zakelijke mislukkingen. Om potentieel ondernemerschap te meten zijn de volgende drie (perceptie-) indicatoren ontwikkeld:

- Kansen: de mate waarin individuen vinden dat er in de volgende zes maanden goede kansen zijn om een bedrijf te starten in het gebied waarin men woont;
- Capaciteiten: de mate waarin individuen de kennis, vaardigheden en ervaring hebben die nodig zijn om een nieuw bedrijf te starten;
- Faalangst: de mate waarin de angst om te falen individuen ervan weerhoudt een bedrijf te starten.

De resultaten over 2011 tot en met 2020 zijn weergegeven in figuur 2. Bij deze indicatoren zien we een duidelijke invloed van de coronapandemie. De enquête is gehouden in juni - juli 2020, de beginperiode van de pandemie. Duidelijk is dat men toen beduidend minder kansen zag om binnen zes maanden een bedrijf te starten dan de laatste vier jaar. Daarnaast was de angst om te falen in 2020 duidelijk hoger dan in 2019 (37% versus 27%). Op de capaciteiten om een nieuw bedrijf te starten had de pandemie op dat moment geen invloed.

figuur 2 Perceptie van ondernemerschap, in procenten van de volwassen bevolking van 18-64 jaar, 2011-2020 (juni-juli)

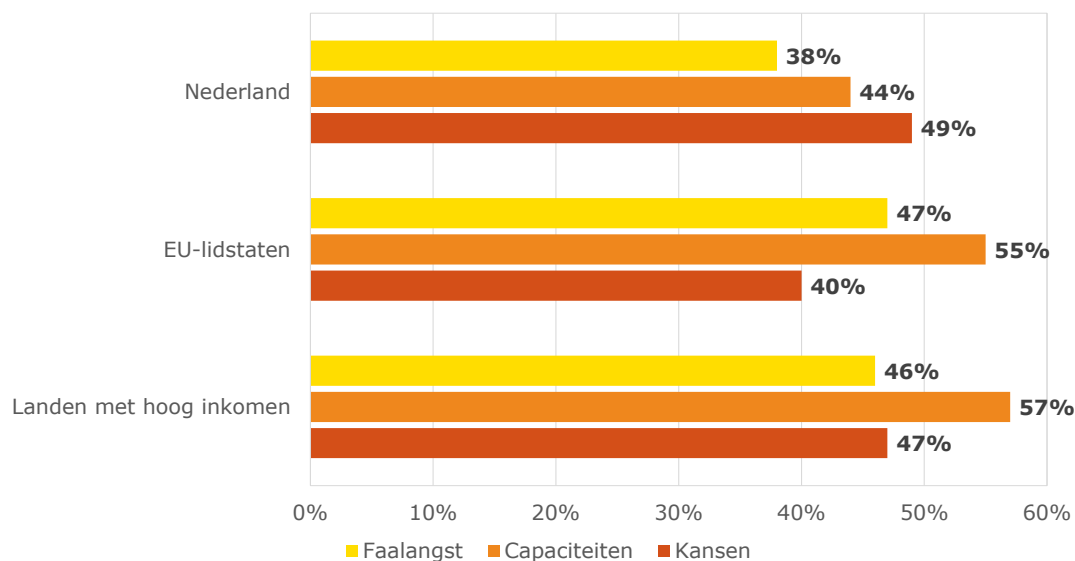
Bron: Panteia/GEM APS 2020.

In figuur 3 worden de indicatoren vergeleken met het gemiddelde van andere landen. Ten opzichte van het gemiddelde van de deelnemende EU-lidstaten zien relatief meer

Nederlanders meer goede kansen om een nieuw bedrijf op te zetten en is de faalangst in Nederland kleiner. Bij de Zweden en de Italianen is het aandeel van de volwassen bevolking dat kansen ziet met 62% het hoogst. Qua capaciteiten blijven de Nederlanders achter bij het gemiddelde van de EU-lidstaten. Het aandeel individuen dat vindt dat ze voldoende kennis, vaardigheden en ervaring hebben om een nieuw bedrijf te starten is in Nederland het laagst van de deelnemende EU-lidstaten. Ten opzichte van het gemiddelde van de landen met hoog inkomen scoort Nederland een fractie hoger bij 'kansen' en lager bij 'faalangst'. Qua capaciteiten blijft Nederland ook hier achter.

figuur 3 Perceptie van ondernemerschap, in procenten van de volwassen bevolking van 18-64 jaar, internationaal vergeleken (ongewogen gemiddelde van landenscores), 2020

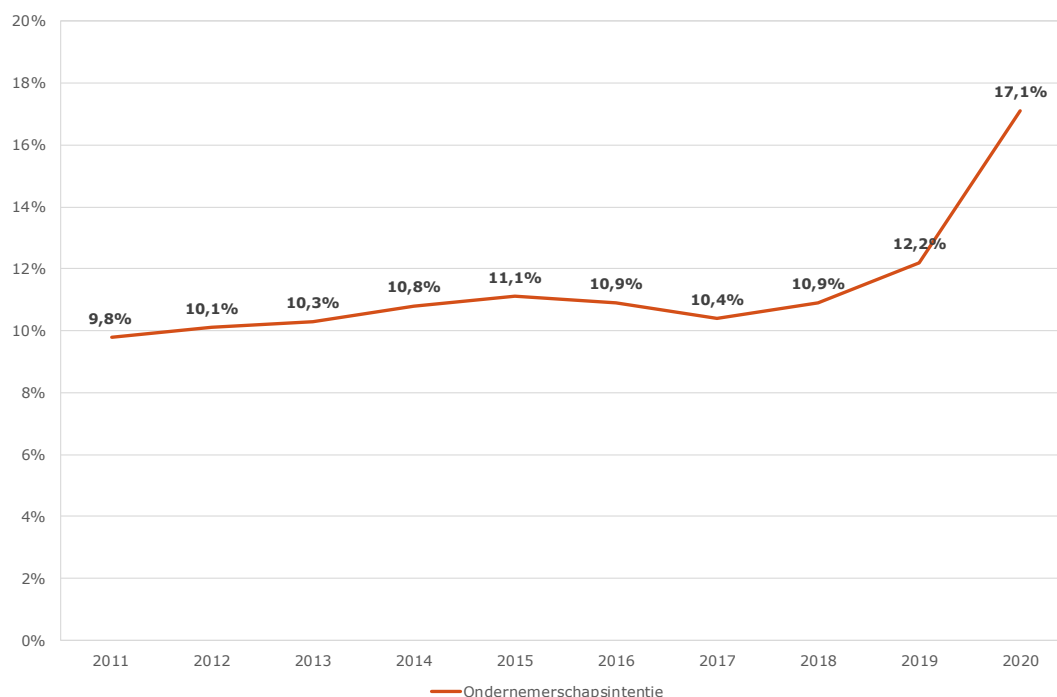
Bron: Panteia/GEM APS 2020.

2.2 Ondernemerschapsintenties

Bij ondernemerschapsintentie gaat het om de mate waarin individuen verwachten binnen de volgende drie jaar alleen of samen met anderen een nieuw bedrijf te starten (waaronder als zzp-er). In figuur 4 is deze intentie voor de afgelopen tien jaar voor Nederland weergegeven. In 2020 was deze intentie sterk toegenomen. Dit kan er op duiden dat veel mensen voldoende kansen zien om na de pandemie een bedrijf op te starten. Een andere mogelijkheid is dat veel mensen in juni – juli 2020 voor hun toenmalige baan vreesden en ondernemerschap als een wellicht noodzakelijke optie zagen om in de toekomst in hun inkomen te kunnen voorzien.

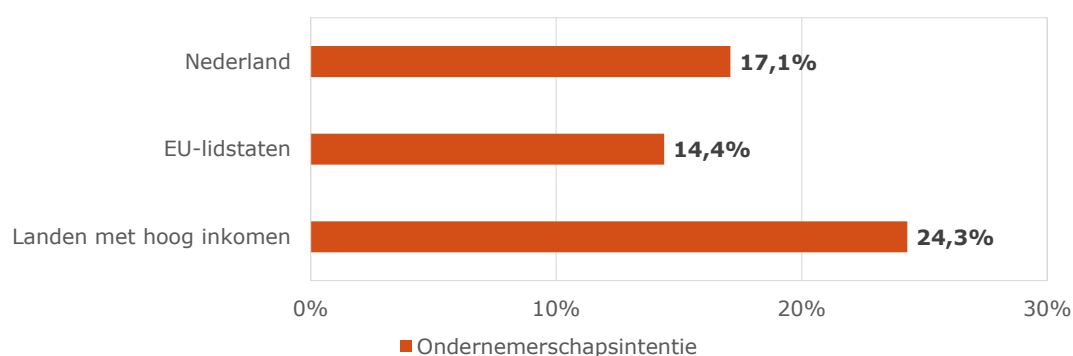
figuur 4 Ondernemerschapsintentie, in procenten van de volwassen bevolking van 18-64 jaar, 2011-2020 (juni-juli)

Bron: Panteia/GEM APS 2020.

Ten opzichte van het gemiddelde van de deelnemende EU-lidstaten scoort Nederland hoger, maar ten opzichte van het gemiddelde van de deelnemende landen met hoog inkomen duidelijk lager (zie figuur 5).

figuur 5 Ondernemerschapsintentie, in procenten van de volwassen bevolking van 18-64 jaar, internationaal vergeleken (ongewogen gemiddelde van landenscores), 2020

Bron: Panteia/GEM APS 2020.

Niet iedereen die als potentieel ondernemer wordt gezien (kansen zien, capaciteiten hebben en geen faalangst) heeft ondernemerschapsintenties (van plan om een onderneming te beginnen). En omgekeerd. Het verband tussen ondernemerspotentie en ondernemersintentie is weergegeven in tabel 1. Opvallend is dat van de 5,9% individuen die kunnen worden gekenmerkt als potentieel ondernemer slechts ruim een kwart (ofwel 1,6% van de bevolking van 18 tot en met 64 jaar) de intentie heeft om daadwerkelijk een onderneming te beginnen. Anderzijds zien we dat van de 13,1% van de individuen met de intentie om ondernemer te worden slechts ongeveer 1 op de

8 (ofwel 1,6% van de bevolking van 18 tot en met 64 jaar) wordt gekenmerkt als potentieel ondernemer.

tabel 1 Potentieel ondernemerschap versus intentie om een onderneming te beginnen, 2020 (juni-juli), percentage van de volwassen bevolking (18-64 jaar) die geen ondernemer is

	Ondernemers- intentie	Geen ondernemers- intentie	Totaal
Potentieel ondernemer	1,6%	4,3%	5,9%
Geen potentieel ondernemer	11,5%	82,6%	94,1%
Totaal	13,1%	86,9%	100%

Bron: Panteia/GEM APS 2020.

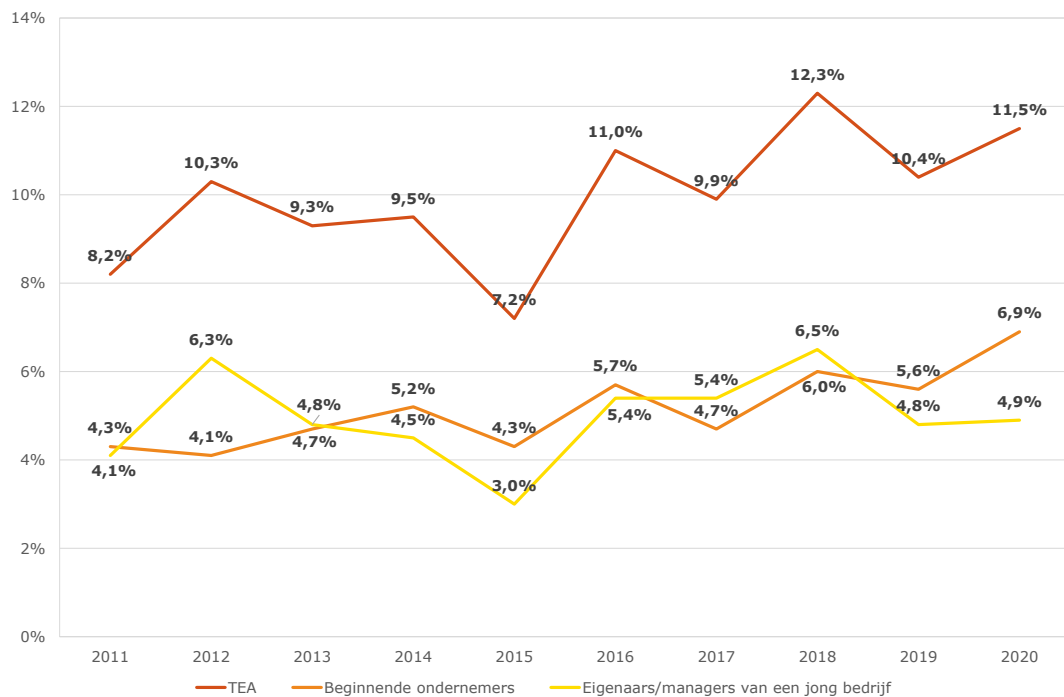
3 Ondernemerschap in 2020

3.1 Total early-stage Entrepreneurial Activity

Bij Total early-stage Entrepreneurial Activity (TEA) gaat het om beginnende ondernemers (individuen die stappen ondernemen om een bedrijf te starten) en eigenaars/managers van een jong bedrijf (eigenaar/managers van bedrijven die minder dan 3,5 jaar bestaan). Dit is inclusief zzp'ers. De ontwikkeling van de Total early-stage Entrepreneurial Activity is weergegeven in figuur 6. Daarbij is tevens het onderscheid naar beginnende ondernemers en eigenaars/managers van een jong bedrijf weergegeven. De laatste jaren varieert de TEA in Nederland rond de 11%. Ofwel 11% van de bevolking van 18-64 jaar is bezig met het starten van een bedrijf of heeft een bedrijf dat niet ouder is dan 3,5 jaar. In de periode 2018- 2019 zagen we een daling van de TEA, maar deze is vervolgens in de periode 2019 -2020 omgezet in een toename.

Ten opzichte van 2019 is het percentage beginnende ondernemers toegenomen van 5,6% naar 6,9% en is daarmee het hoogste percentage sinds 2011. Het percentage eigenaars/managers van een jong bedrijf is nagenoeg gelijk gebleven.

figuur 6 Total early-stage Entrepreneurial Activity (TEA), in procenten van de volwassen bevolking van 18-64 jaar, 2011-2020 (juni-juli)¹

¹ Een persoon kan eigenaar-manager van een jong bedrijf zijn en tegelijkertijd betrokken zijn bij opstartactiviteiten voor de lancering van een ander nieuw bedrijf. De TEA waarde is hierdoor iets lager dan de optelsom van beginnende ondernemers en eigenaars/managers van een jong bedrijf.

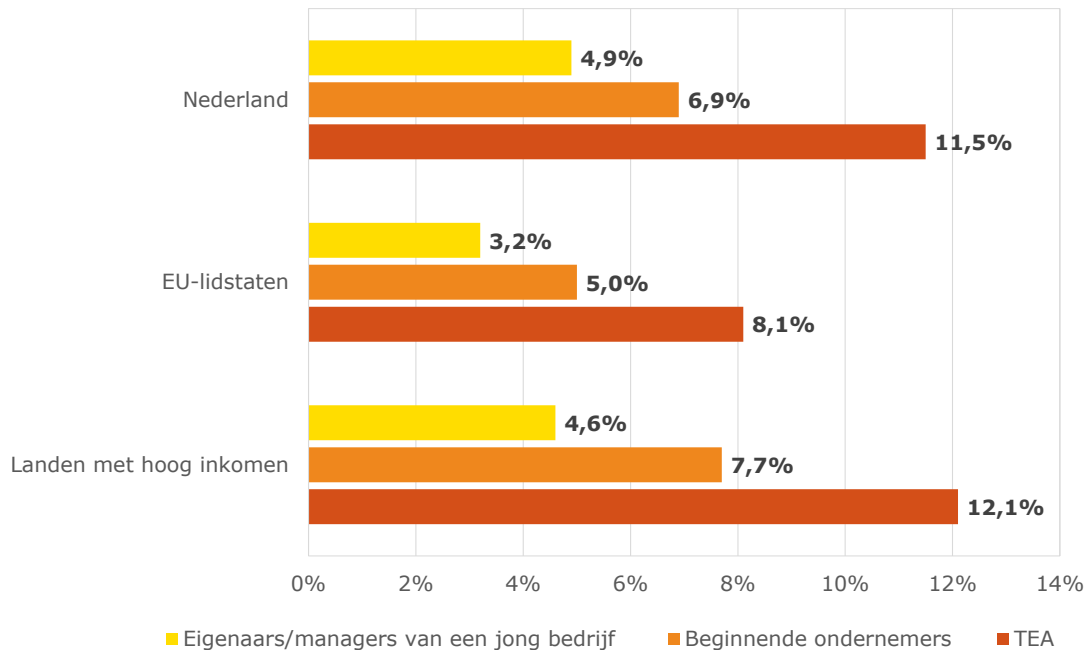
Bron: Panteia/GEM APS 2020.

Total early-stage Entrepreneurial Activity (TEA) internationaal vergeleken

In figuur 7 wordt de Nederlandse situatie vergeleken met het gemiddelde van de deelnemende EU-lidstaten en met het gemiddelde van de deelnemende landen met hoog inkomen. Het beeld in Nederland is vergelijkbaar met het gemiddelde van de landen met hoog inkomen. Ten opzichte van het EU-gemiddelde laat Nederland hogere cijfers zien, zowel bij Total early-stage Entrepreneurial Activity (TEA) als bij beginnende ondernemers en eigenaars/managers van een jong bedrijf. Mogelijk heeft dit te maken met het relatief hoge aandeel van zzp-ers in Nederland. Van de deelnemende EU-lidstaten hebben alleen in Letland, Slovakije en Kroatië een hogere TEA. In Italië is de TEA met 1,9% het laagst van de deelnemende EU-lidstaten.

figuur 7 Total early-stage Entrepreneurial Activity (TEA), in procenten van de volwassen bevolking van 18-64 jaar, internationaal vergeleken (ongewogen gemiddelde van landenscores), 2020

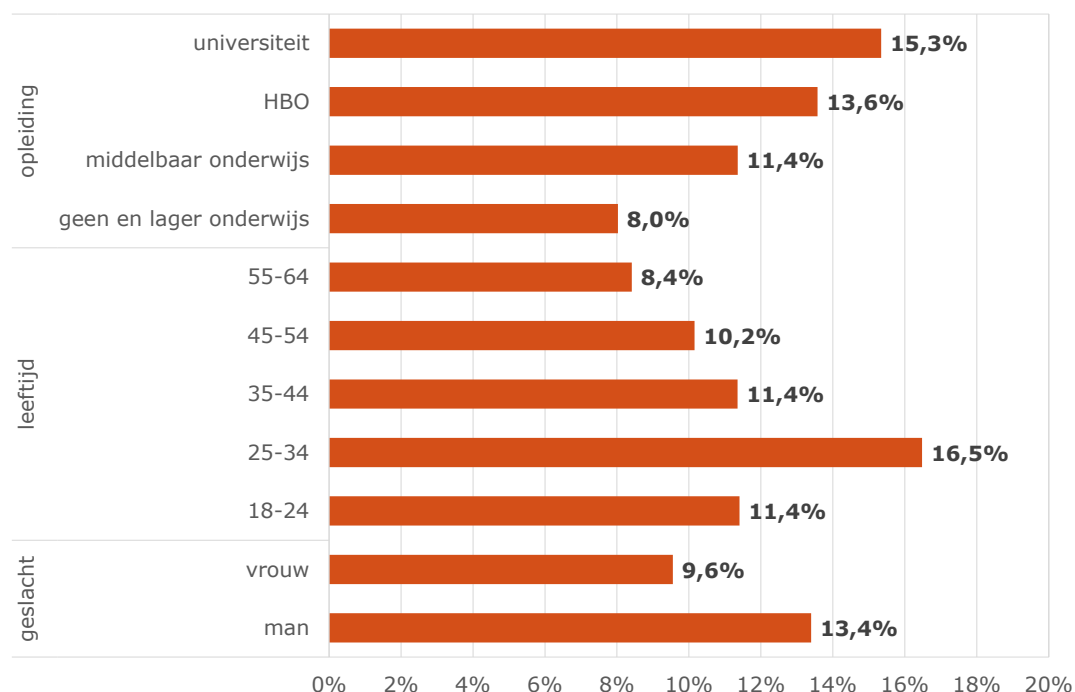
Bron: Panteia/GEM APS 2020.

Demografische aspecten van Total early-stage Entrepreneurial Activity (TEA)

In figuur 8 zijn enkele demografische kenmerken weergegeven van de Total early-stage Entrepreneurial Activity (TEA). Daaruit blijkt dat de TEA in 2020 bij mannen hoger was dan bij vrouwen. Qua leeftijd is de TEA het hoogst in de groep van 25-34 jaar. De TEA neemt toe met het opleidingsniveau.

figuur 8 Total early-stage Entrepreneurial Activity (TEA), in procenten van de volwassen bevolking van 18-64 jaar, 2020 (juni-juli), naar geslacht, leeftijd en opleiding

Bron: Panteia/GEM APS 2020.

Motivatie voor beginnende ondernemers en eigenaars/managers van een jong bedrijf

De meest voorkomende motieven voor de groep 'beginnende ondernemers en eigenaars/managers van een jong bedrijf' zijn het streven naar autonomie en zelfstandigheid. Deze motieven worden als 'universeel' beschouwd en gedeeld door bijna alle (beginnende) ondernemers. Aan de groep 'beginnende ondernemers en eigenaars/managers van een jong bedrijf' is daarom gevraagd in hoeverre vier meer specifieke motieven een rol hebben gespeeld voor hun ondernemersactiviteiten. De resultaten van Nederland vergeleken met deelnemende landen met hoog inkomen en deelnemende EU-lidstaten zijn weergegeven in tabel 2. In Nederland noemt 48% van deze groep 'Om de kost te verdienen omdat banen schaars zijn' als een van de motieven. In de deelnemende landen met hoog inkomen en in de deelnemende EU-lidstaten is dat percentage met 62% substantieel hoger (dit betreft vooral Zuid- en Oost-Europese lidstaten). Dit kan deels komen omdat de werkgelegenheid in Nederland ten tijde van dit onderzoek hoger was dan in veel andere landen. Andere deelnemende EU-lidstaten waar dit motief minder vaak dan het EU-gemiddelde werd genoemd zijn Oostenrijk (49%), Duitsland (45%), Luxemburg (44%) en Zweden (29%). Het voortzetten van een familietraditie is voor een kwart van de beginnende ondernemers en eigenaars/managers van een jong bedrijf een motief. Dit aandeel is iets lager dan in de deelnemende landen met hoog inkomen en in de deelnemende EU-lidstaten.

tabel 2 Motivatie voor de beslissing om ondernemend actief te zijn (TEA) internationaal vergeleken (ongewogen gemiddelde van landenscores), 2020, percentage volwassen bevolking (18-64 jaar) betrokken bij TEA

Reden	Landen met hoog inkomen	EU- lidstaten	Nederland
Om een verschil in de wereld te maken	43%	37%	47%
Om grote rijkdom of een zeer hoog inkomen op te bouwen	56%	49%	41%
Om een familie traditie voort te zetten	29%	27%	25%
Om de kost te verdienen omdat banen schaars zijn	62%	62%	48%

Opmerking: Respondenten konden op een vijfpunts Likert-schaal aangeven in hoeverre deze motivaties op hen van toepassing zijn. De percentages die in deze tabel worden vermeld, worden bepaald door het percentage respondenten dat 'eens' of 'helemaal eens' heeft geantwoord.

Bron: Panteia/GEM APS 2020.

Groeiplannen van beginnende ondernemers en eigenaars/managers van een jong bedrijf

Nieuwe ondernemers zijn een bron voor de groei van het aantal banen. Aan de groep 'beginnende ondernemers en eigenaars/managers van een jong bedrijf' is gevraagd hoeveel banen er naar verwachting over vijf jaar zullen zijn (zie tabel 3). 38% van deze groep ondernemers (ofwel 4,4% van de Nederlandse volwassen bevolking) verwacht over vijf jaar een of meer banen te creëren. 13% (ofwel 1,6% van de Nederlandse volwassen bevolking) verwacht zelfs zes of meer banen te creëren. De verwachte groei van het aantal banen is gemiddeld in de landen met hoog inkomen hoger dan in Nederland (bij vrijwel gelijke TEA). De gemiddelde TEA in de EU-lidstaten is lager dan de TEA van Nederland. In Nederland zien we echter een relatief groter deel binnen de groep van beginnende ondernemers en eigenaars/managers van een jong bedrijf dat de komende vijf jaar geen groei van het aantal banen verwacht. Mogelijk heeft dit te maken met het relatief hoge aandeel van zzp-ers in Nederland.

tabel 3 Verwachte groei van banen van beginnende ondernemers en eigenaars/managers van een jong bedrijf over vijf jaar internationaal vergeleken (ongewogen gemiddelde van landenscores), 2020, percentage volwassen bevolking (18-64 jaar)

	Landen met hoog inkomen	EU- Lidstaten	Nederland
Geen banen	4,3%	3,7%	7,1%
1-5 banen	4,0%	2,6%	2,8%
6 of meer banen	3,8%	1,7%	1,6%

Bron: Panteia/GEM APS 2020.

Een andere indicator voor groei is de mate waarin beginnende ondernemers en eigenaars/managers van een jong bedrijf verwachten te gaan exporteren (zie tabel 4). Ongeveer een derde van deze ondernemers is van plan te gaan exporteren. Dat is iets hoger dan dezelfde groep ondernemers in de deelnemende EU-lidstaten en hoger dan in de deelnemende landen met hoog inkomen, waar een kwart van plan is om te exporteren. Deze verschillen zijn in lijn met de verwachtingen. Nederland is een kleine economie waarbij export vaak noodzaak is. Dat geldt ook voor de beginnende ondernemers en de eigenaars/managers van een jong bedrijf, die een grotere afzetmarkt nodig hebben om te starten, te overleven en/of the groeien.

tabel 4 Verwachte export intensiteit van beginnende ondernemers en eigenaars/managers van een jong bedrijf, internationaal vergeleken (ongewogen gemiddelde van landenscores), 2020, percentage van de volwassen bevolking (18-64 jaar) betrokken bij TEA

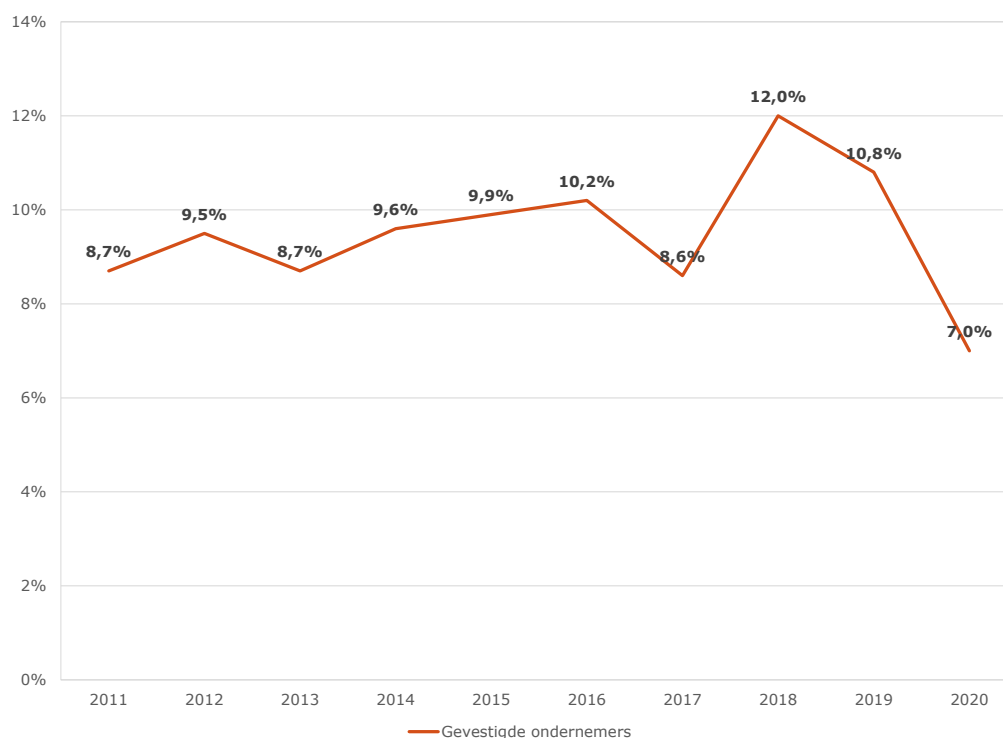
	Landen met hoog inkomen	EU- Lidstaten	Nederland
Geen export	75%	68%	66%
1-25% export	12%	14%	14%
26-100% export	13%	18%	20%

Bron: Panteia/GEM APS 2020.

3.2 Gevestigde ondernemers

Bij gevestigd ondernemerschap (Established Business Ownership Rate of EBO) gaat het om individuen die een bedrijf bezitten en leiden dat salarissen, lonen of andere betalingen aan de eigenaren heeft betaald gedurende meer dan 42 maanden. Hieronder vallen ook zzp'ers. In figuur 9 is weergegeven welk deel van de volwassen bevolking een gevestigd ondernemer is. In 2020 is dit gedaald tot het laagste niveau in de afgelopen tien jaar. De enquête is gehouden in juni - juli 2020 toen de pandemie zich nog in een beginfase bevond en de eerste overheidssteunpakketten van maart 2020 werden uitgerold en uitgebreid. Met name zzp-ers zijn in die eerste maanden hard geraakt doordat werk stopte en/of bedrijven terughoudender waren met uitbesteden werk.

figuur 9 Gevestigde ondernemers, in procenten van de volwassen bevolking van 18-64 jaar, 2011-2020 (juni-juli)

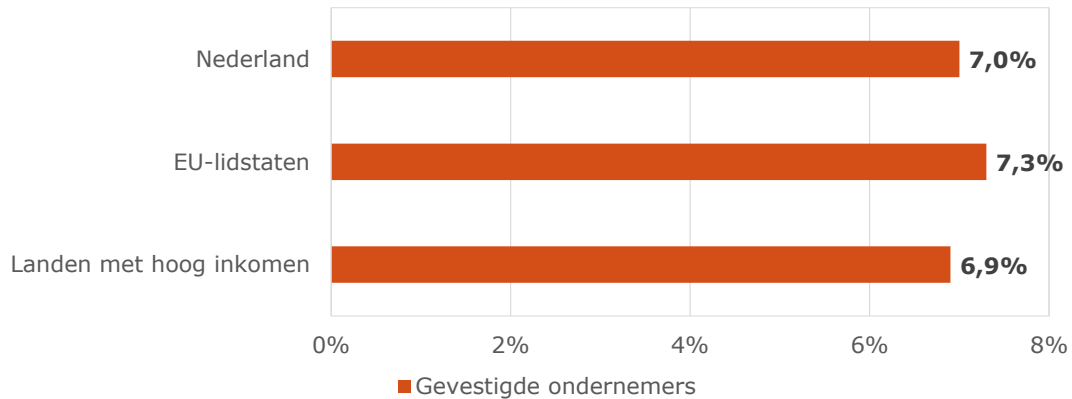

Bron: Panteia/GEM APS 2020.

In figuur 10 wordt de mate van gevestigd ondernemerschap in Nederland vergeleken met het gemiddelde van de deelnemende EU-lidstaten en met het gemiddelde van de deelnemende landen met hoog inkomen. Daaruit blijkt dat de mate van gevestigd ondernemerschap in lijn is met het gemiddelde in de EU en in de landen met hoog inkomen.

figuur 10 Gevestigde ondernemers, in procenten van de volwassen bevolking van 18-64 jaar, internationaal vergeleken (ongewogen gemiddelde van landenscores), 2020

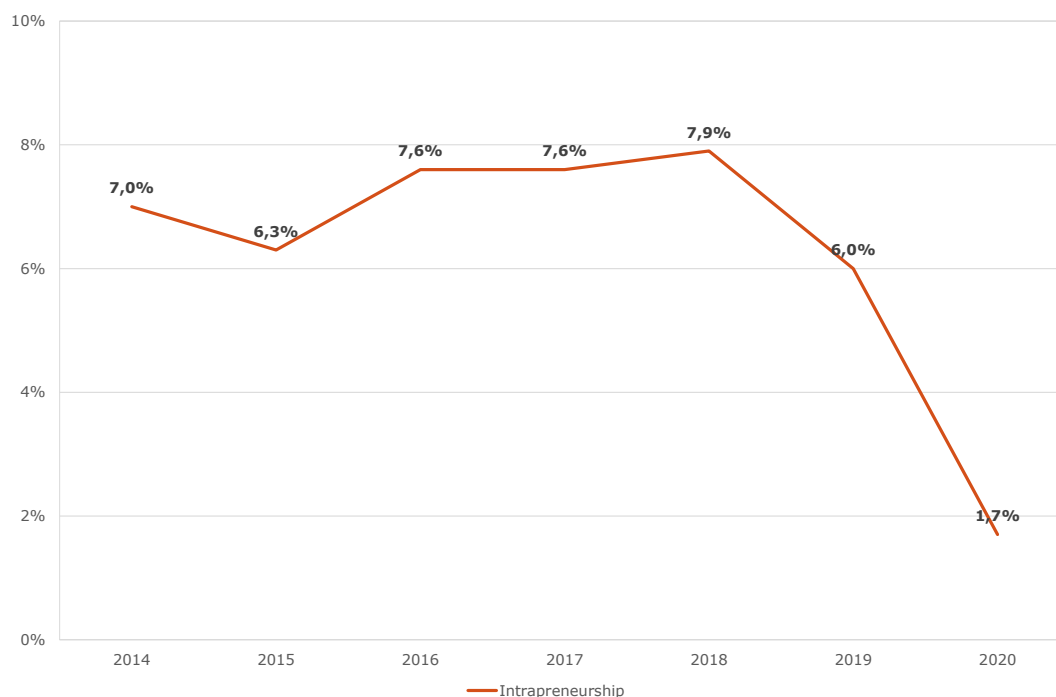
Bron: Panteia/GEM APS 2020.

3.3 Intrapreneurship

Naast startend en gevestigd ondernemerschap is ook sprake van ondernemend gedrag van werknemers, namelijk intrapreneurship (Entrepreneurial Employee Activity, EEA). Daarbij gaat het om werknemers die betrokken zijn geweest bij ondernemersactiviteiten zoals het ontwikkelen van of lancering van nieuwe goederen of diensten, of het opzetten van een nieuwe business unit, een nieuwe vestiging of een dochteronderneming in de voorgaande drie jaar. In de jaren 2014-2018 lag dit percentage rond de 7%. In 2019 is dit gedaald naar 6% en in 2020 naar 1,7% (zie figuur 11). Dit verschil kan met de coronapandemie te maken hebben, voor zover dit ervoor gezorgd heeft dat veel bedrijven met plannen voor dergelijke activiteiten in het voorjaar van 2020 besloten om deze plannen (tijdelijk) stop te zetten. Omdat de vraag in de GEM enquête naar ondernemersactiviteiten in de voorafgaande drie jaar vraagt, zal de invloed van de coronapandemie op het antwoord waarschijnlijk echter beperkt zijn.

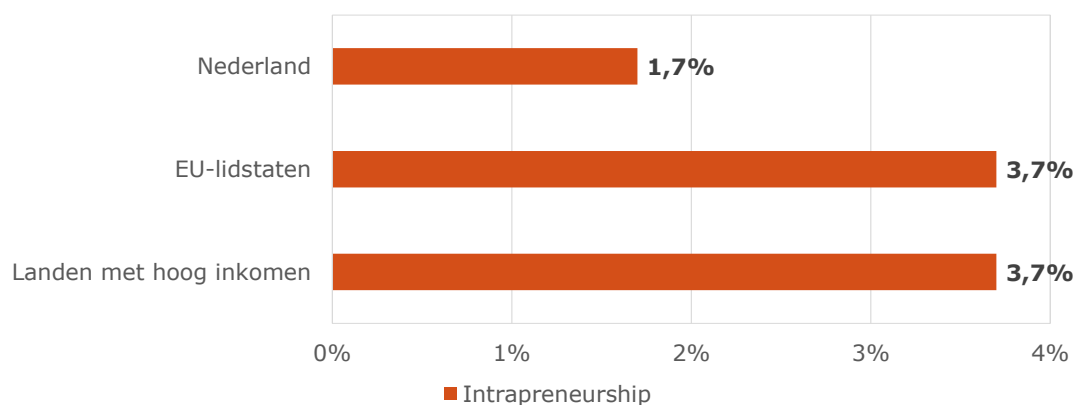
figuur 11 Intrapreneurship, aantal werknemers in procenten van de volwassen bevolking van 18-64 jaar, 2011-2020 (juni-juli)

Bron: Panteia/GEM APS 2020.

Het percentage in Nederland in 2020 is ook laag ten opzichte van andere EU-lidstaten en landen met hoog inkomen. Echter, ook in deze groepen landen was sprake van een daling, maar minder sterk dan in Nederland. In de deelnemende EU-lidstaten is het percentage gedaald van 4,8% in 2019 naar 3,7% in 2020. Voor de deelnemende landen met hoog inkomen was dit respectievelijk 4,2% en 3,7%.

figuur 12 Intrapreneurship, aantal werknemers in procenten van de volwassen bevolking van 18-64 jaar, internationaal vergeleken (ongewogen gemiddelde van landenscores), 2020

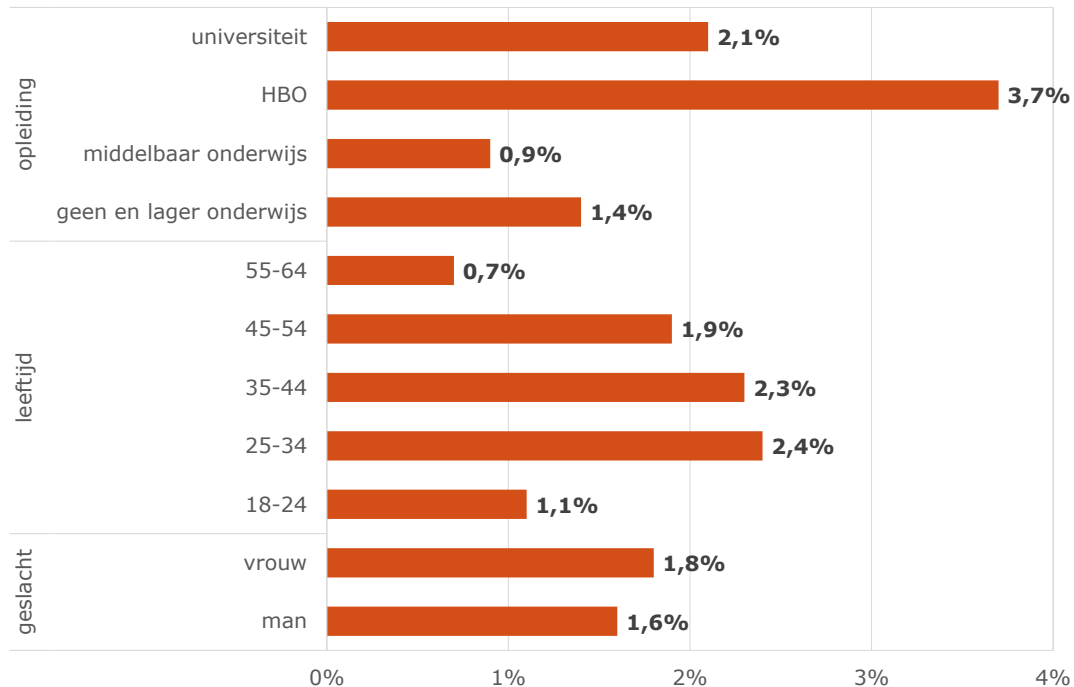
Bron: Panteia/GEM APS 2020.

Als wordt gekeken naar de demografische kenmerken van intrapreneurship dan valt op dat vrouwelijke werknemers in 2020 iets ondernemender waren dan mannelijke werknemers. Verder neemt de mate van ondernemerschap van werknemers af met de toename van de leeftijd. Qua opleidingsniveau zit het ondernemerschap van

werknemers vooral bij HBO-ers gevolgd door werknemers met een universitaire opleiding.

figuur 13 Intrapreneurship, aantal werknemers in procenten van de volwassen bevolking van 18-64 jaar, 2020 (juni-juli), naar geslacht, leeftijd en opleiding

Bron: Panteia/GEM APS 2020.

3.4 Beëindiging van ondernemerschap

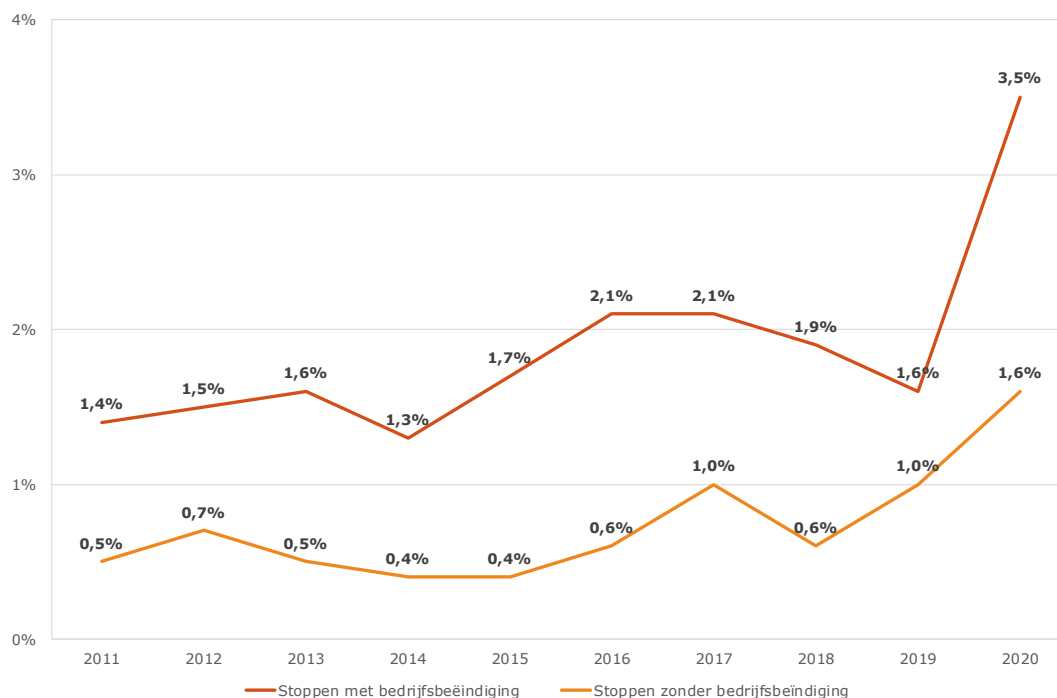
Tegenover de beginfase van ondernemerschap staat het beëindigen van ondernemerschap. Hier worden de volgende twee vormen van het beëindigen van ondernemerschap beschouwd:

- individuen die in de voorgaande 12 maanden een bedrijf als ondernemer hebben verlaten waarbij de bedrijfsactiviteiten zijn beëindigd,
- individuen die in de voorgaande 12 maanden een bedrijf als ondernemer hebben verlaten waarbij de bedrijfsactiviteiten door anderen zijn voortgezet.

In figuur 14 zijn de resultaten hiervoor voor de afgelopen tien jaar weergegeven. Met name de forse stijging in 2020 valt op. Dit gaat dus over stoppers in de tweede helft van 2019 en de eerste helft van 2020. Vooral het aantal individuen dat bedrijfsactiviteiten heeft beëindigd is hoger dan voorgaande jaren.

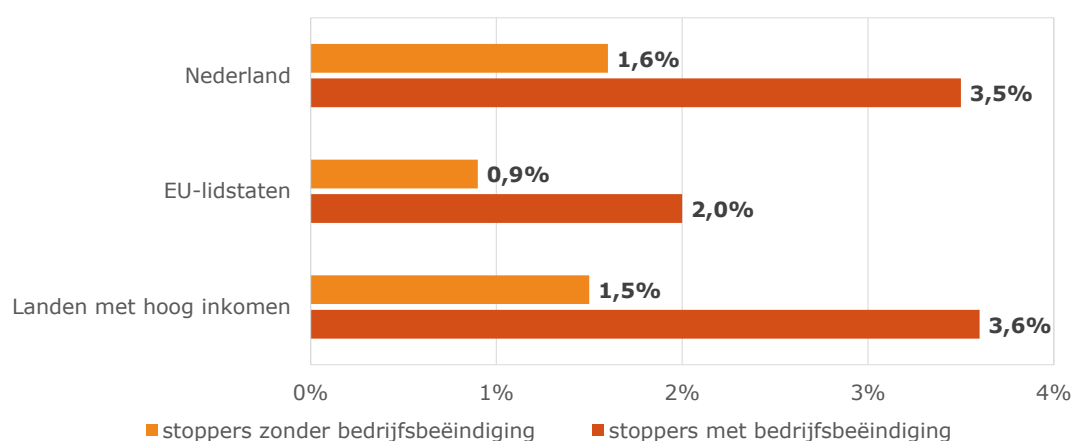
figuur 14 Stoppers in de voorgaande 12 maanden, in procenten van de volwassen bevolking van 18-64 jaar, 2011-2020 (juni-juli), onderscheid naar stoppers waarbij de bedrijfsactiviteiten zijn beëindigd en stoppers waarbij de activiteiten door anderen worden voortgezet

Bron: Panteia/GEM APS 2020.

In figuur 15 is de mate van bedrijfsbeëindiging in Nederland vergeleken met het gemiddelde van de deelnemende EU-lidstaten en de deelnemende landen met hoog inkomen. De Nederlandse situatie is vergelijkbaar met het gemiddelde van de landen met hoog inkomen, en duidelijk hoger dan het gemiddelde percentage bedrijfsbeëindigingen in de EU.

figuur 15 Stoppers in de voorgaande 12 maanden, in procenten van de volwassen bevolking van 18-64 jaar, internationaal vergeleken (ongewogen gemiddelde van landenscores), 2020

Bron: Panteia/GEM APS 2020.

In tabel 5 zijn de belangrijkste redenen weergegeven voor het beëindigen van een bedrijf. De meest genoemde reden is dat het bedrijf niet winstgevend is. 16% noemde de coronapandemie als belangrijkste reden. Echter, ook andere redenen kunnen zijn versterkt door de coronapandemie.

tabel 5 Belangrijkste reden om te stoppen met een bedrijf, internationaal vergeleken (ongewogen gemiddelde van landenscores), 2020, percentage volwassen bevolking (18-64 jaar) dat gestopt is met een bedrijf

<i>Reden</i>	<i>Landen met hoog inkomen</i>	<i>EU- lidstaten</i>	<i>Nederland</i>
Het bedrijf was niet winstgevend	21%	20%	24%
Problemen met de financiering	9%	8%	19%
Andere baan gevonden of bedrijfskansen gezien	10%	12%	19%
De coronapandemie	26%	19%	16%
Een mogelijkheid het bedrijf te verkopen	5%	6%	12%
Persoonlijke of familie omstandigheden	13%	15%	6%
Stoppen was vooraf gepland	3%	3%	3%
Overheid/belastingen/bureaucratie	4%	5%	2%
Pensioen	5%	7%	0%
Een incident	5%	5%	0%

Bron: Panteia/GEM APS 2020.

In vergelijking tot de EU-lidstaten noemt een relatief hoger aandeel van de Nederlandse stoppers de volgende redenen: winstgevendheid, problemen financiering, andere baan of bedrijfskansen en mogelijkheid tot verkoop. De pandemie, persoonlijke of familie omstandigheden, overheid/belastingen/ bureaucratie en pensioen worden minder vaak genoemd.

4 Ondernemerschap-ecosysteem in Nederland

Naast de enquête onder de volwassen bevolking wordt ook jaarlijks een enquête onder nationale experts gehouden om zicht te krijgen op de kwaliteit van nationale omstandigheden op het gebied van ondernemerschap, het ondernemerschap-ecosysteem. De enquête is gehouden in juni-juli 2020.

4.1 Ecosysteem

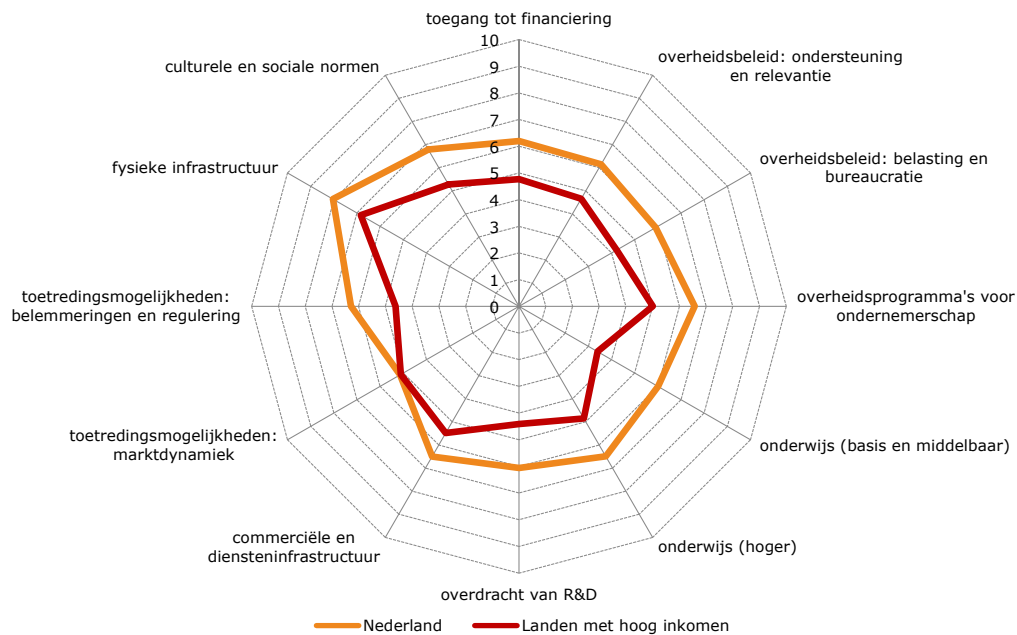
Om het ondernemerschap-ecosysteem in kaart te brengen krijgen experts voor verschillende dimensies stellingen voorgelegd met de vraag in welke mate die van toepassing zijn in hun land (op een schaal van '0 = geheel mee oneens' tot en met '10 = geheel mee eens'). De volgende dimensies worden daarbij onderscheiden:

- toegang tot financiering
- overheidsbeleid:
 - ondersteuning en relevantie
 - overheidsbeleid: belasting en bureaucratie
- overheidsprogramma's voor ondernemerschap
- onderwijs:
 - basis en middelbaar
 - hoger
- overdracht van R&D
- commerciële en diensteninfrastructuur
- toetredingsmogelijkheden:
 - marktdynamiek
 - belemmeringen en regulering
- fysieke infrastructuur
- culturele en sociale normen.

De gemiddelde scores van de experts voor het Nederlandse ondernemerschap-ecosysteem worden in figuur 16 vergeleken met die van landen met hoog inkomen. Hoe hoger de gemiddelde score, hoe positiever de experts zijn over de dimensies van het ecosysteem. Uit de figuur blijkt dat Nederland volgens experts goede omstandigheden kent om te kunnen ondernemen. Op alle dimensies scoort Nederland hoger dan het gemiddelde van de landen met hoog inkomen.

figuur 16 Gemiddelde expert scores van de aspecten van het ondernemerschap-ecosysteem, 2020 (juni-juli), Nederland vergeleken met de landen met hoog inkomen

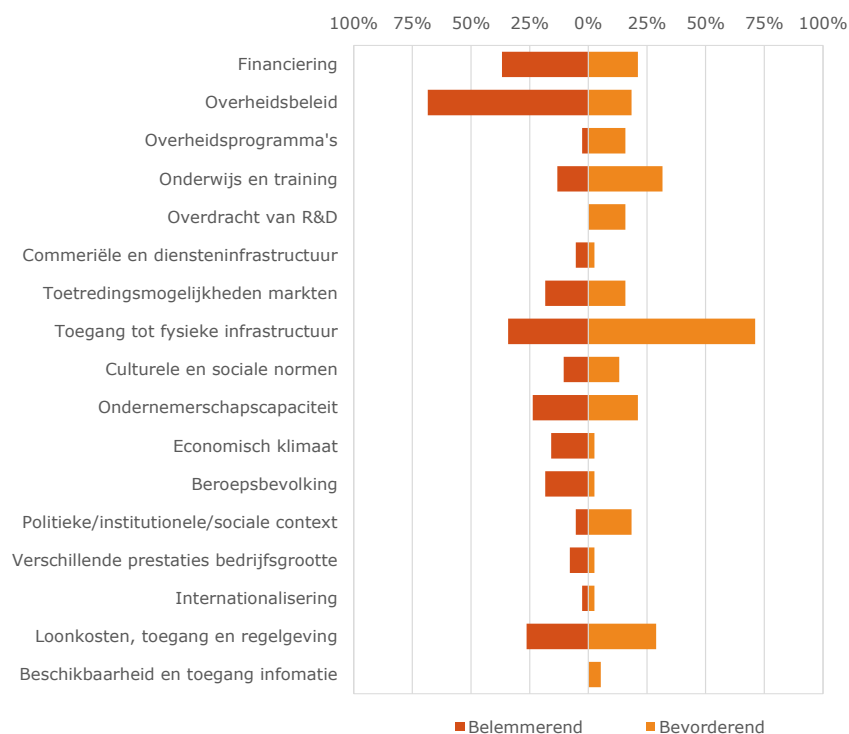
Bron: Panteia/GEM NES 2020.

4.2 Belemmerende en bevorderende aspecten voor ondernemerschap

Aan experts is gevraagd om drie onderwerpen/gebieden te noemen die belemmerend zijn voor ondernemersactiviteiten in Nederland en drie die bevorderend zijn voor ondernemersactiviteiten in Nederland. De antwoorden zijn gecategoriseerd. In figuur 17 is weergegeven hoeveel experts (in procenten) een onderwerp binnen een categorie hebben genoemd dat belemmerend is versus hoeveel experts een onderwerp binnen dezelfde categorie hebben genoemd dat bevorderend is. De meeste belemmerende aspecten hebben met overheidsbeleid te maken, gevolgd door financiering en knelpunten in de toegang tot de fysieke infrastructuur. Aan de andere kant zijn juist veel bevorderende aspecten genoemd bij de toegang tot de fysieke infrastructuur, gevolgd door onderwijs en training.

figuur 17 Onderwerpen/gebieden (gecategoriseerd) die belemmerend c.q. bevorderend zijn voor ondernemersactiviteiten in Nederland, mate waarin aspecten door experts zijn genoemd, 2020 (juni-juli)

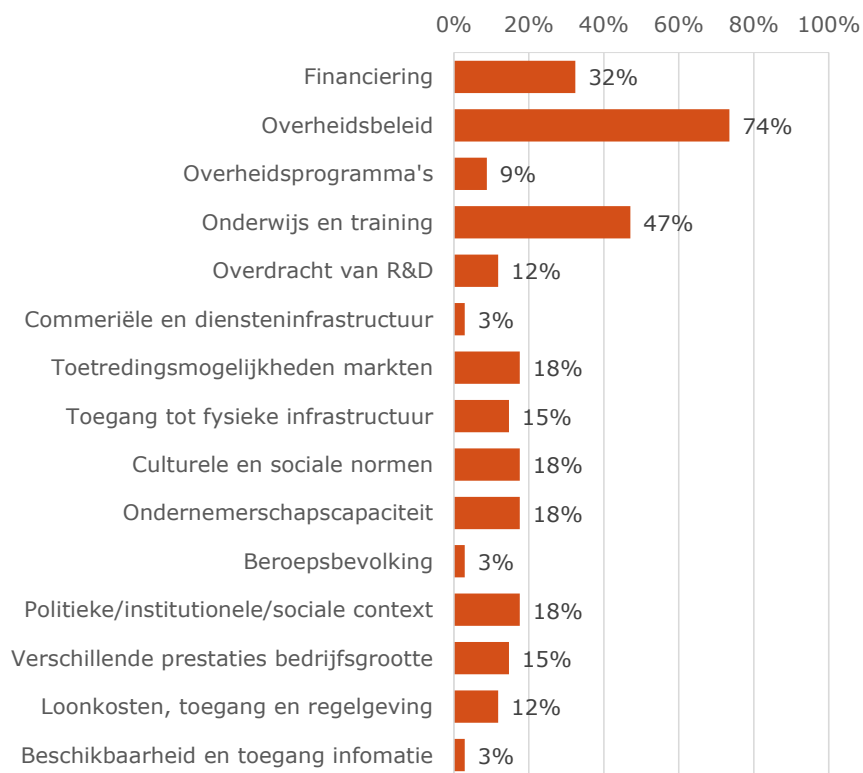
Bron: Panteia/GEM NES 2020.

4.3 Aanbevelingen ter verbetering ondernemersactiviteiten

Tenslotte is aan experts gevraagd drie aanbevelingen te noemen om ondernemersactiviteiten in Nederland te verbeteren. Ook deze zijn gecategoriseerd. In figuur 18 is weergegeven op welke gebieden de meeste aanbevelingen zijn gedaan. De meeste winst ter verbetering van de ondernemersactiviteiten is volgens experts te behalen op het gebied van overheidsbeleid, gevolgd door onderwijs en training en financiering. De genoemde suggesties op het gebied van overheidsbeleid zijn zeer diverse, waaronder: consistent beleid en duidelijke wetgeving, vereenvoudiging en verlaging van belastingen, vermindering regeldruk, helder klimaatbeleid en versoepeling ontslagrecht. Op het gebied van onderwijs wordt vooral meer aandacht voor ondernemerschap in het onderwijs genoemd. Op het gebied van financiering worden vooral aspecten genoemd die betrekking hebben op toegang tot en beschikbaarheid van verschillende vormen van financiering, zoals particulier vermogen, risicokapitaal, middelen voor de zeer vroege fase, e.d.

figuur 18 Aanbevelingen van experts (gecategoriseerd naar onderwerpen/gebieden) om ondernemersactiviteiten in Nederland te verbeteren, mate waarin aanbevelingen door experts zijn genoemd, 2020 (juni-juli)

Bron: Panteia/GEM NES 2020.

5 Coronapandemie en ondernemerschap in 2020

Zowel in de enquête onder de volwassen bevolking als in de enquête onder nationale experts zijn vragen gesteld over de coronapandemie en ondernemerschap. Daarbij dient te worden gerealiseerd dat de enquêtes zijn gehouden in de periode juni - juli 2020, ofwel het begin van de coronapandemie. Het is goed mogelijk dat de antwoorden anders zouden zijn wanneer de enquêtes later in het jaar zouden zijn gehouden. Bij enkele resultaten wordt Nederland internationaal vergeleken. Bij de internationale vergelijking is enige voorzichtigheid geboden, omdat de enquêtes in verschillende andere landen pas in het najaar van 2020 zijn uitgevoerd, ofwel in een andere fase van de coronapandemie.

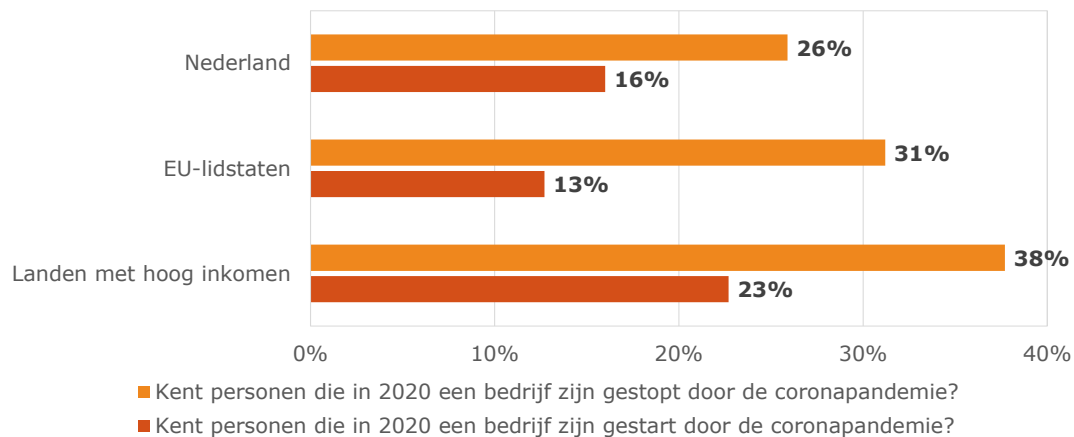
5.1 Starten en beëindigen van een bedrijf in (het begin van) de coronapandemie

De coronapandemie kan zowel negatieve als positieve gevolgen hebben voor de mate waarin mensen plannen hebben om een bedrijf te starten. Het kan zijn dat men kansen voor het opstarten (tijdelijk) verliest door de coronapandemie. Het kan ook zijn dat er nieuwe kansen ontstaan door de coronapandemie. Daarnaast kan het ook zijn dat bestaande bedrijven (waaronder zzp-ers) stoppen vanwege de coronapandemie.

In figuur 19 is aangegeven in welke mate personen een of meer mensen kennen die in 2020 een bedrijf zijn gestart (ofwel die nieuwe kansen hebben gezien) door de coronapandemie of een bedrijf zijn beëindigd vanwege de coronapandemie. In juni/juli 2020 geeft 16% van de volwassen bevolking in Nederland aan iemand te kennen die een bedrijf is gestart door de coronapandemie en geeft 26% aan iemand te kennen die een bedrijf heeft beëindigd (waaronder zzp-ers). Het aantal mensen dat 'starters door de coronapandemie' kent is in Nederland hoger dan in de EU, maar lager ten opzichte van het gemiddelde van de deelnemende landen met hoog inkomen. Het aantal mensen dat 'stoppers door de coronapandemie' kent is in Nederland duidelijk lager dan het gemiddelde van de deelnemende EU-lidstaten en dan het gemiddelde van de deelnemende landen met hoog inkomen. Dit kan te maken hebben met de periode waarin de enquêtes zijn uitgevoerd, dat in sommige andere landen mogelijk later heeft plaatsgevonden dan in Nederland. Het kan ook te maken hebben met het ondersteuningsbeleid in Nederland, waardoor veel bedrijven konden blijven bestaan, alhoewel veel andere landen gelijksoortige ondersteuningspakketten kennen.

figuur 19 Aantal personen die een of meer mensen kennen die in 2020 een bedrijf zijn gestart of gestopt vanwege de coronapandemie, in procenten van de volwassen bevolking van 18-64 jaar, internationaal vergeleken (ongewogen gemiddelde van landenscores), 2020

Bron: Panteia/GEM APS 2020.

In paragraaf 3.3 kwam aan de orde dat 17% van de volwassen bevolking (18-64 jaar) heeft aangegeven de intentie te hebben om binnen drie jaar een bedrijf te starten. Van deze groep heeft 14% aangegeven dat deze intentie sterk is beïnvloed door de coronapandemie en 44% geeft aan dat de intentie enigszins is beïnvloed door de coronapandemie. Het geeft aan dat de coronapandemie invloed heeft op de intentie om een bedrijf te starten. Er is echter niet gevraagd of de invloed positief (nieuwe kansen) of negatief is (vertraging in het starten). Het kan zelfs zijn dat de intentie er is doordat mensen werkloos zijn geworden en dan noodgedwongen uitwijken naar het opzetten van een eigen bedrijf als zzp'er.

5.2 Beginnende ondernemers in (het begin van) de coronapandemie

Beginnende ondernemers zijn personen binnen de volwassen bevolking (18-64 jaar) die proberen een nieuw bedrijf te starten en die verwachten ten minste een deel van dit nieuwe bedrijf te bezitten. De invloed van de coronapandemie voor beginnende ondernemers is met een aantal vragen inzichtelijk gemaakt (zie tabel 6). Duidelijk is dat de coronapandemie de beginnende ondernemers vooral negatief beïnvloed. Meer dan de helft vindt starten moeilijker, verwacht dat de bedrijfsgroei lager zal zijn en ziet het operationeel krijgen van de onderneming vertragen. Aan de andere kant is er ook een, weliswaar veel kleinere, groep die een positieve invloed van de coronapandemie ziet. Een derde ziet zelfs nieuwe kansen door de coronapandemie.

tabel 6 Invloed van de coronapandemie op beginnende ondernemers, in %, periode juni - juli 2020

Mate waarin respondenten denken dat het <u>starten</u> van een bedrijf vergeleken met één jaar geleden moeilijker of minder moeilijk is geworden	<i>Minder moeilijk</i> 15%	<i>Geen verschil</i> 30%	<i>Moeilijker</i> 55%
Mate waarin respondenten denken dat de verwachtingen voor <u>bedrijfsgroei</u> lager of hoger zijn vergeleken met één jaar geleden	<i>Hoger</i> 18%	<i>Geen verschil</i> 28%	<i>Lager</i> 54%
'De coronapandemie heeft tot <u>vertraging</u> geleid bij het operationeel krijgen van mijn onderneming'	<i>Oneens</i> 32%	<i>Niet eens of oneens</i> 15%	<i>Eens</i> 53%
'De coronapandemie heeft <u>nieuwe kansen</u> gecreëerd die ik met mijn bedrijf wil gaan uitvoeren'	<i>Oneens</i> 33%	<i>Niet eens of oneens</i> 33%	<i>Eens</i> 34%

Bron: Panteia/GEM APS 2020.

5.3 Eigenaars/managers van een jong bedrijf in (het begin van) de coronapandemie

Eigenaars/managers van een jong bedrijf zijn personen binnen de volwassen bevolking (18-64 jaar) die een nieuw, bestaand bedrijf bezitten en beheren, waarbij tussen de 3 en 42 maanden (3,5 jaar) salarissen of lonen zijn betaald. De invloed van de coronapandemie voor deze ondernemers is met een aantal vragen inzichtelijk gemaakt (zie tabel 7). Ook bij eigenaars/managers van een jong bedrijf vindt een groot deel starten moeilijker door de coronapandemie en verwacht een groot deel een lagere bedrijfsgroei. De aandelen zijn iets kleiner dan bij de beginnende ondernemers. Nieuwe kansen zien de eigenaars/managers van een jong bedrijf beduidend meer dan de beginnende ondernemers, namelijk 51% versus 34%

tabel 7 Invloed van de coronapandemie op nieuwe ondernemers (< 3,5 jaar), in %, periode juni - juli 2020

Mate waarin respondenten denken dat het <u>starten</u> van een bedrijf vergeleken met één jaar geleden moeilijker of minder moeilijk is geworden	<i>Minder moeilijk</i> 15%	<i>Geen verschil</i> 35%	<i>Moeilijker</i> 50%
Mate waarin respondenten denken dat de verwachtingen voor <u>bedrijfsgroei</u> lager of hoger zijn vergeleken met één jaar geleden	<i>Hoger</i> 15%	<i>Geen verschil</i> 39%	<i>Lager</i> 46%
'De coronapandemie heeft <u>nieuwe zakelijke kansen</u> opgeleverd die momenteel in mijn bedrijf worden uitgevoerd'	<i>Oneens</i> 34%	<i>Niet eens of oneens</i> 15%	<i>Eens</i> 51%

Bron: Panteia/GEM APS 2020.

5.4 Gevestigde ondernemers in (het begin van) de coronapandemie

Gevestigde ondernemers zijn personen binnen de volwassen bevolking (18-64 jaar) die minimaal 42 maanden eigenaar-manager van een bedrijf zijn. De invloed van de coronapandemie voor gevestigde ondernemers is met een aantal vragen inzichtelijk

gemaakt (zie tabel 8). Ook bij deze groep denkt meer dan de helft dat het starten van een onderneming moeilijker is en bedrijfsgroei lager door de coronapandemie.

tabel 8 Invloed van de coronapandemie op gevestigde ondernemers ($\geq 3,5$ jaar), in %, periode juni - juli 2020

Mate waarin respondenten denken dat het <u>starten</u> van een bedrijf vergeleken met één jaar geleden moeilijker of minder moeilijk is geworden	<i>Minder moeilijk</i> 6%	<i>Geen verschil</i> 40%	<i>Moeilijker</i> 54%
Mate waarin respondenten denken dat de verwachtingen voor <u>bedrijfsgroei</u> lager of hoger zijn vergeleken met één jaar geleden	<i>Hoger</i> 16%	<i>Geen verschil</i> 25%	<i>Lager</i> 59%
'De coronapandemie heeft <u>nieuwe zakelijke kansen</u> opgeleverd die momenteel in mijn bedrijf worden uitgevoerd'	<i>Oneens</i> 58%	<i>of oneens</i> 12%	<i>Eens</i> 30%

Bron: Panteia/GEM APS 2020.

5.5 Oordeel experts

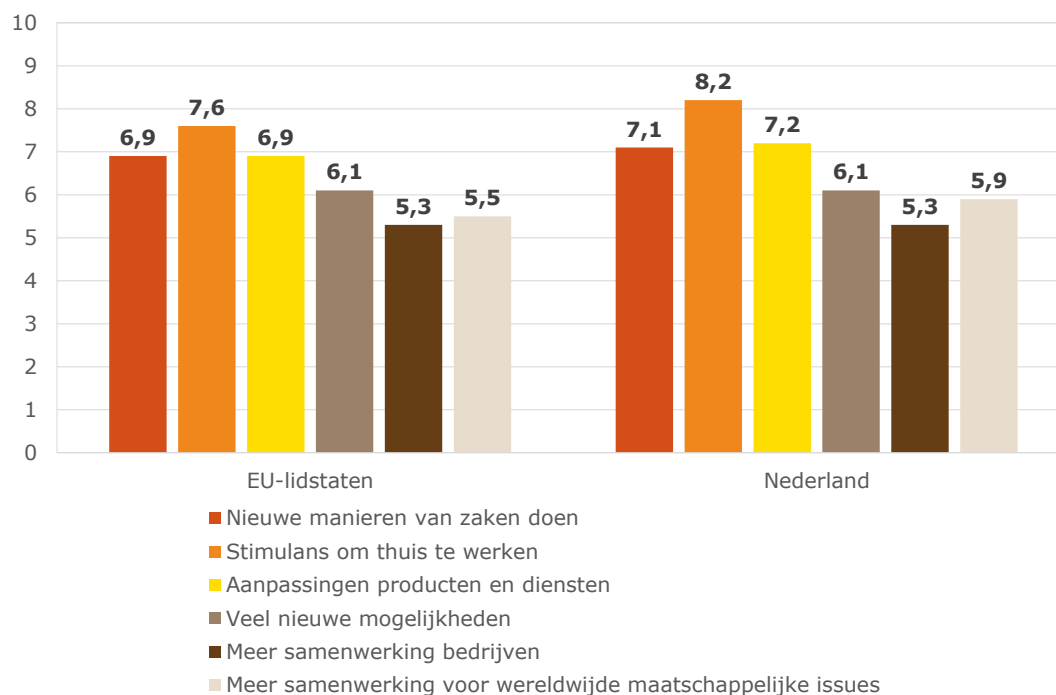
In de enquête onder experts zijn verschillende stellingen voorgelegd die te maken hebben met de coronapandemie. De experts konden aangeven in welke mate ze het met de stellingen eens waren op een schaal van 0 (Geheel mee oneens) tot 10 (Geheel mee eens). De volgende stellingen gingen over het heractiveren en opnieuw uitvinden van ondernemerschap als gevolg van de coronapandemie. Het ging daarbij om de volgende stellingen:

- In Nederland gebruikt een behoorlijk aantal nieuwe en groeiende bedrijven nieuwe manieren van zaken doen, door de coronapandemie (Nieuwe manieren van zaken doen)
- In Nederland stimuleert een behoorlijk aantal nieuwe en groeiende bedrijven thuiswerken, door de coronapandemie (Stimulans om thuis te werken)
- In Nederland maakt een behoorlijk aantal nieuwe en groeiende bedrijven aanpassingen aan hun producten en diensten, als reactie op de coronapandemie (Aanpassingen producten en diensten)
- In Nederland ziet een behoorlijk aantal nieuwe en groeiende bedrijven veel nieuwe mogelijkheden door de coronapandemie (Veel nieuwe mogelijkheden)
- In Nederland is sprake van meer samenwerking tussen nieuwe en groeiende bedrijven onderling en/of met gevestigde bedrijven, door de coronapandemie (Meer samenwerking bedrijven)
- In Nederland werkt een behoorlijk aantal nieuwe en groeiende bedrijven samen aan wereldwijde maatschappelijke activiteiten, uitdagingen en voorstellen, door de coronapandemie (Meer samenwerking voor wereldwijde maatschappelijke issues)

In figuur 20 staan de gemiddelde scores per stelling van de Nederlandse experts vergeleken met de gemiddelde scores van de deelnemende EU-lidstaten. Uit de resultaten blijkt dat het beeld van Nederland in sterke mate overeenkomt met het gemiddelde van de deelnemende EU-lidstaten. Zowel in Nederland als in de deelnemende EU-lidstaten wordt thuiswerk veel gestimuleerd. Het minst is men het eens met de stelling dat sprake is van meer samenwerking tussen bedrijven door de coronapandemie.

figuur 20 Oordeel experts over reactie bedrijven op coronapandemie (gemiddelde score per stelling), 2020, Nederland vergeleken met deelnemende EU-lidstaten

Bron: Panteia/GEM NES 2020.

5.6 Effectiviteit van overheidsbeleid

Overheden hebben bedrijven gedurende de coronapandemie financieel ondersteund om te kunnen overleven. Aan experts is een serie stellingen voorgelegd over de impact van de coronapandemie op overheidsbeleid. De experts konden aangeven in welke mate ze het met de stellingen eens waren op een schaal van 0 (Geheel mee oneens) tot 10 (Geheel mee eens). Het ging hierbij om de volgende stellingen:

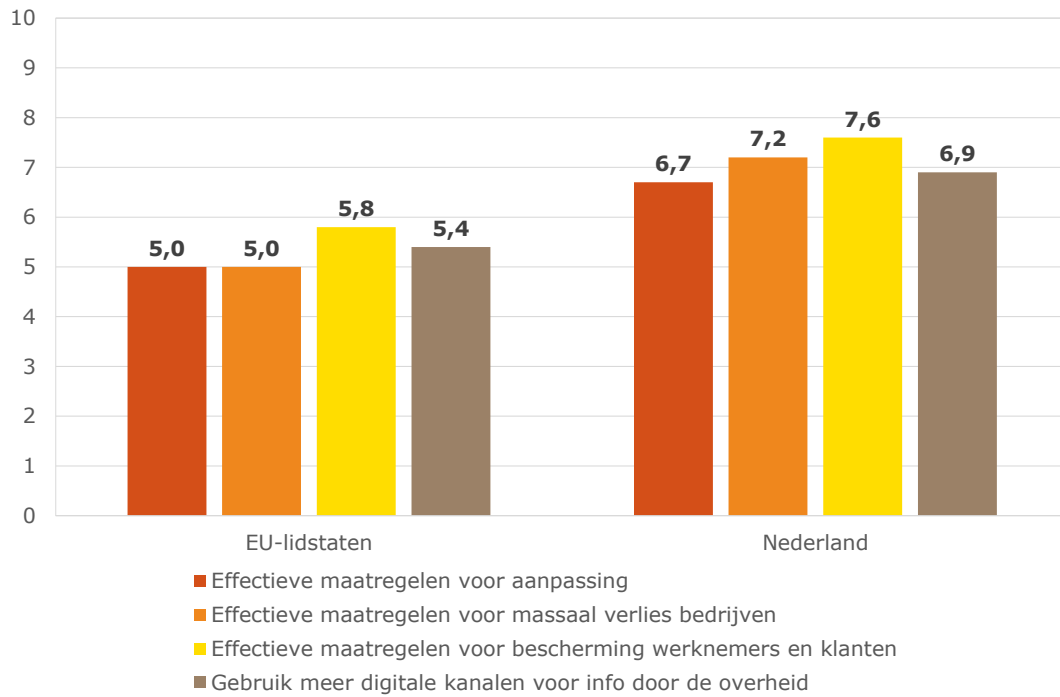
- In Nederland heeft de overheid effectieve maatregelen genomen waarmee nieuwe en groeiende bedrijven zich kunnen aanpassen aan de economische gevolgen van de coronapandemie (Effectieve maatregelen voor aanpassing)
- In Nederland heeft de overheid effectieve maatregelen genomen om een massaal verlies van nieuwe en groeiende bedrijven als gevolg van de coronapandemie te voorkomen (Effectieve maatregelen voor massaal verlies bedrijven)
- In Nederland heeft de overheid maatregelen genomen om werknemers en klanten van nieuwe en groeiende bedrijven tijdens de pandemie tegen het coronavirus te beschermen (Effectieve maatregelen voor bescherming werknemers en klanten)
- In Nederland heeft de overheid door de coronapandemie veel vaker digitale of online kanalen gebruikt om informatie over wetten en regels met nieuwe en groeiende bedrijven te delen (Gebruik meer digitale kanalen voor info door de overheid)

In figuur 21 staan de gemiddelde scores per stelling van de Nederlandse experts vergeleken met de gemiddelde scores van de deelnemende EU-lidstaten. Uit de resultaten blijkt dat de experts in Nederland aanzienlijke positiever zijn over het corona gerelateerde overheidsbeleid in Nederland dan het gemiddelde van de deelnemende EU-lidstaten over het corona gerelateerde overheidsbeleid in hun landen. Dat geldt voor alle vier de stellingen. Het meest positief zijn de experts over

maatregelen die zijn genomen om werknemers en klanten van nieuwe en groeiende bedrijven tijdens de pandemie tegen het coronavirus te beschermen.

figuur 21 Oordeel experts over de effectiviteit van het corona gerelateerde overheidsbeleid (gemiddelde score per stelling), 2020, Nederland vergeleken met deelnemende EU-lidstaten

Bron: Panteia/GEM NES 2020.

Bijlagen

Bijlage 1 De Global Entrepreneurship Monitor (GEM)

Geschiedenis

De Global Entrepreneurship Monitor (GEM) is een onderzoeksprogramma dat jaarlijks wordt uitgevoerd met als doel het verkrijgen van internationaal vergelijkende hoogwaardige onderzoeksgegevens over ondernemerschap op nationaal niveau. Dit academische onderzoeksconsortium begon in 1999 als een partnerschap tussen de London Business School en Babson College met 10 deelnemende landen. GEM is in de loop der jaren uitgegroeid. In 2020 deden 45 landen mee. GEM is het grootste onderzoek naar ondernemerschap ter wereld. Het GEM-onderzoeksprogramma biedt een geharmoniseerde beoordeling van het niveau van nationale ondernemersactiviteit en -voorwaarden waaraan het is onderworpen voor elk deelnemend land. In 2020 nam Nederland voor de twintigste keer deel aan de GEM, sinds 2001.

Adult Population Survey en National Expert Survey

De GEM bestaat uit de volgende twee enquêtes:

- **Adult Population Survey (enquête onder de volwassen bevolking)**
Met de Adult Population Survey (APS) worden gegevens verzameld om indicatoren te genereren voor ondernemersactiviteit, ondernemersattitudes en ondernemersaspiraties binnen een economie. Doordat in alle deelnemende landen dezelfde gegevens worden verzameld kunnen economieën worden vergeleken. Een groot deel van de vragenlijst is elk jaar hetzelfde. Daarnaast worden jaarlijks vragen aangepast, geschrapt of toegevoegd afhankelijk van actuele ontwikkelingen.
De APS-gegevens worden verzameld via gestandaardiseerde enquêtes, telefonisch, online of in sommige economieën door middel van persoonlijke interviews. De steekproef van elke economie moet bestaan uit ten minste 2.000 respondenten van 18 jaar en ouder. Voor 2020 bestond de Nederlandse steekproef uit 2.266 respondenten, waarvan de helft is afgenomen door middel van een mix van vaste en mobiele telefonische interviews en de andere helft online.³ De enquête werd gehouden in juni - juli 2020. De resultaten zijn daarna gewogen naar de feitelijke verdeling van de Nederlandse bevolking in termen van geslacht, leeftijd en opleiding om de steekproef langs deze dimensies representatief te maken voor de Nederlandse volwassen bevolking tussen 18 en 64 jaar.
- **National Expert Survey (enquête onder nationale experts)**
Voor de National Expert Survey (NES) worden ten minste 36 experts in elk deelnemend land gevraagd naar hun mening over negen onderwerpen waarvan wordt aangenomen dat ze een impact hebben op de ondernemersactiviteiten van een land. Op deze manier kunnen de start-up-omgevingen in de deelnemende landen worden vergeleken op basis van deze negen zogenaamde 'ondernemende randvoorwaarden' (EFC's). In de NES-steekproef van elk land moeten in elke EFC-categorie vier experts - ondernemers of professionals - actief zijn. De negen categorieën zijn financiering, overheidsbeleid, overheidsprogramma's, onderwijs en

³ De methodiek die Panteia hanteert is in 2020 veranderd. In de voorgaande jaren is de APS volledig telefonisch uitgevoerd. Onderzoek onder individuen vindt echter steeds meer online plaats. Daarnaast wordt telefonisch onderzoek onder individuen steeds lastiger, omdat vanwege de AVG onvoldoende bruikbare bestanden van individuen voorhanden zijn. In 2020 is daarom in overleg met het GEM-consortium gekozen voor de helft telefonisch en de helft online.

opleiding, O & O-overdracht, commerciële infrastructuur, openheid van de interne markt, fysieke infrastructuur en culturele en sociale normen.

Deelnemende landen

Bij de GEM worden drie soorten economieën onderscheiden op basis van inkomensniveau. Hiervoor volgt GEM het World Economic Forum (WEF) en de Wereldbank die landen classificeren op basis van inkomensniveau. De volgende drie economieën werden in 2020 onderscheiden⁴:

- Landen met laag inkomen,
- Landen met middeninkomen,
- Landen met hoog inkomen.

In 2020 hebben de volgende landen meegedaan aan de GEM:

Landen met laag inkomen (6)

Angola
Burkina Faso
Egypte
India
Marokko
Togo

Landen met middeninkomen (8)

Brazilië
Colombia
Guatemala
Indonesië
Iran
Kazachstan
Mexico (Alleen NES)
Rusland

Landen met hoog inkomen (31)

Canada (Alleen APS)
Chili
Cyprus
Duitsland
Griekenland
Israël
Italië
Koeweit
Kroatië
Letland
Luxemburg
Nederland
Noorwegen
Oman
Oostenrijk
Panama
Polen

Puerto Rico (Alleen NES)
Qatar
Saoedi-Arabië
Slovenië
Slowakije
Spanje
Taiwan
Uruguay
Verenigde Arabische Emiraten
Verenigd Koninkrijk
Verenigde Staten
Zuid-Korea
Zweden
Zwitserland

GEM-website en Global Report

Het global report over 2020 is te vinden op de website van het GEM-consortium (<https://gemconsortium.org/report>). Daarnaast zijn op de website (<https://gemconsortium.org/>) thematische rapportages beschikbaar en data.

⁴ In 2020 werden landen met laag inkomen gedefinieerd als landen met een bruto nationaal inkomen per hoofd van de bevolking van minder dan \$ 1.036. Voor landen met middeninkomen was dat \$ 1.036 tot \$ 12.535 en voor landen met hoog inkomen \$ 12.535 en meer.

